

Баранов С.О.,
*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Шляхи підвищення конструктивного впливу держави на згортання тіньової економіки

Державна політика в разі її правильної розробки та реалізації може радикально знизити масштаби тіньової економіки. У реальності межа між офіційним та неофіційним (прихованим) секторами національної економіки проходить через різні види господарської діяльності. Правильне розуміння природи тіньової економіки дає змогу підібрати адекватні програми заходів у суспільстві, спрямовані на скорочення тіньового бізнесу, тіньової зайнятості та підпільного виробництва товарів і послуг. Важлива роль у цьому процесі відведена вихованню відповідальної поведінки економічних суб'єктів. Держава здатна конструктивно впливати на вибір підприємцями, працівниками та споживачами офіційної (zareєстрованої, задекларованої) діяльності, використовуючи різні форми негативного і позитивного впливу на осіб, які приймають рішення. Доцільно ширше використовувати в Україні успішно апробований у зарубіжних країнах досвід таких заходів, як податкова амністія, надання субсидій лише zareєстрованим працівникам, прозорість державних органів у розпорядженні бюджетом (коштами платників податків). Одна група способів детінізації економіки пов'язана із суспільною відзнакою тих суб'єктів підприємництва та працівників, які легалізують свою діяльність, а інша група – формами покарання за асоціальну поведінку. Уряд (уповноважені державні органи) не має права на політику невтручання, але закликаний стимулювати належну поведінку економічних суб'єктів.

Ключові слова: державне регулювання, бюрократія, податкова політика, тіньова економіка, легалізація доходів і капіталів, фінансова амністія, корупція.

Baranov S.O. Ways of increasing constructive influence on the coagulation state of the shadow economy

State policy in case of proper design and implementation can radically reduce the scale of the shadow economy. In reality, the line between official and unofficial (hidden) sectors of the national economy through various economic activities. Proper understanding of the nature of the shadow economy can choose the appropriate program of activities in society aimed at reduction of shady business, shadow employment and clandestine production of goods and services. An important role in this process given a raise responsible behavior of economic agents. State constructive able to influence the choice of employers, workers and consumers formal (registered, declared) of using various forms of negative and positive impact on the people who make decisions. It is advisable widely used in Ukraine successfully tested in foreign countries experience such measures as tax amnesty, granting subsidies only to registered workers, transparency of public bodies at the disposal of the budget (taxpayer money). One group of methods legalization of the economy associated with public honors those entities and workers legalize their activity, and another group - a form of punishment for antisocial behavior. Government (authorized state bodies) has no right to non-interference policy, but called to encourage proper behavior of economic agents.

Key words: government regulation, bureaucracy, tax policy, shadow economy, legalization of revenues and capital, financial amnesty, corruption.

Баранов С.А. Пути повышения конструктивного влияния государства на свертывание теневой экономики

Государственная политика при условии ее правильной разработки и реализации может радикально снизить масштабы теневой экономики. В реальности граница между официальным и неофициальным (скрытым) секторами национальной экономики проходит через различные виды хозяйственной деятельности. Правильное понимание природы теневой экономики позволяет подобрать адекватные программы мероприятий в

обществе, направленные на сокращение теневого бизнеса, теновой занятости и подпольного производства товаров и услуг. Важная роль в этом процессе отведена воспитанию ответственного поведения экономических субъектов. Государство способно конструктивно влиять на выбор предпринимателями, работниками и потребителями официальной (зарегистрированной, задекларированной) деятельности, используя различные формы негативного и позитивного воздействия на лиц, принимающих решения. Целесообразно шире использовать в Украине успешно апробированный в зарубежных странах опыт таких мероприятий, как налоговая амнистия, предоставление субсидий только зарегистрированным работникам, прозрачность государственных органов в распоряжении бюджетом (средствами налогоплательщиков). Одна группа способов детенизации экономики связана с общественным отличием тех субъектов предпринимательства и работников, которые легализуют свою деятельность, а другая группа – формами наказания за асоциальное поведение. Правительство (уполномоченные государственные органы) не имеет права на политику невмешательства, но призвано стимулировать надлежащее поведение экономических субъектов.

Ключевые слова: государственное регулирование, бюрократия, налоговая политика, теневая экономика, легализация доходов и капиталов, финансовая амнистия, коррупция.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Тіньова, або неофіційна, економіка посідає значне місце в життєдіяльності суспільства не лише слаборозвинутих, а й провідних держав світу. За різними оцінками, співвідношення продукту і послуг, що виробляє тіньова економіка в Україні, до ВВП перевищує 40%. Це призводить до втрати джерел для державного бюджету, спотворення показників економічного розвитку, деформування трудових і соціальних відносин у суспільстві. Оголошені заходи боротьби з тіньовою економікою не приносять бажаного ефекту з різних причин, серед яких висока здатність тіньової економіки до самовідтворення.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженням шляхів подолання тіньової економіки займалися видатні вітчизняні науковці, серед яких З.Варналій, Я.Жаліло, В.Предборський та ін. Разом з тим пропозиції щодо регулятивної політики держави по відношенню до тіньової економіки концентруються на загальних висновках та окремих аспектах детінізації економіки. Найбільш структурно викладений матеріал з цієї теми в працях британського вченого К.Уільямса та австрійського економіста Ф.Шнайдера. Вони сформулювали не тільки підходи до вимірювання масштабів такої економіки, а й логічно класифікували альтернативні підходи в державній політиці.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування концептуальних засад та надання пропозицій стосовно комплексної державної політики щодо тіньової економіки на базі адаптації зарубіжного досвіду.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У багатьох країнах світу багато підприємців та приватних осіб приховують деякі свої операції від державних органів щодо оподаткування, соціального захисту або трудового законодавства. Неофіційна, незадекларована або тіньова економіка створює ризики для здоров'я і безпеки працюючих, приховує створення робочих місць, породжує особливу загрозу фінансовій стабільності в питаннях соціального захисту та несправедливу конкуренцію для законного бізнесу [12]. З позиції державного регулювання слід розрізняти незаконне виробництво товарів і послуг (заборонене законом), що є предметом уваги правоохоронних органів, і приховане виробництво товарів і послуг (дозволене законом, але незареєстроване), що підпадає під сферу діяльності податкових органів.

У вітчизняній науковій літературі популярним заходом для усунення тіньової економіки вважається дерегулювання економіки. Наприклад, автори доповіді для Вишеградської групи основною метою детінізації економіки України вважають створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового і регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин [1]. У багатьох дослідженнях пропозиції обмежені загальними фразами щодо активізації роботи в реформуванні, боротьби з підпільним виробництвом, посилення відповідальності за нелегальну зайнятість тощо [2], переважають рекомендації щодо вдосконалення, спрощення тих чи інших процедур у розпорядженні власністю, обліку, звітності тощо [3].

Розуміння походження та структури тіньової економіки дозволяє розробити адекватну державну політику. Ми пропонуємо розмежувати тіньовий бізнес та тіньову працю. Бізнес передбачає використання найманих працівників, а тіньова праця може виконуватися без участі бізнесу, наприклад, певні роботи або послуги для домогосподарств. Також офіційне підприємство може залучати неофіційно працівників поряд з офіційною зайнятістю.

Незважаючи на актуальність проблематики тіньової економіки, коло фахівців, які комплексно вивчають цей феномен, залишається досить вузьким.

Тривалий час тіньова економіка розглядалася як підпільне виробництво з використанням дешевої робочої сили. Проте дослідження виявляють протилежні факти, коли винагорода за працю в тіньовому секторі може бути вища, ніж в офіційному секторі. Наприклад, існує так звана “зарплата у конвертах”, коли працівники отримують дві зарплатні від свого роботодавця – офіційну (мінімальну) та неофіційну, неоподатковану (набагато більшу). Значна частина неофіційної роботи представляє самозайнятість. Проте до цієї категорії входять несправжні підприємці, наприклад, ті, що де-факто працюють за наймом, але користуються податковими пільгами як суб’єкти підприємництва. Тіньова економіка на рівні самозайнятості також проявляється у формі незадекларованих (необлікованих) доходів суб’єкта підприємництва. Типовим для започаткування малого бізнесу є ведення неофіційної діяльності (без реєстрації). За оцінками деяких експертів, дві третини підприємств колись починали з незареєстрованого бізнесу в секторі тіньової економіки [4].

Існує чотири можливі альтернативи державної політики стосовно тіньової економіки:

- 1) бездіяльність, або політика невтручання;
- 2) легалізація окремих видів діяльності в тіньовій економіці;
- 3) знищення тіньової економіки;
- 4) переведення неофіційної економіки в офіційну.

Політика невтручання, на наш погляд, є дуже популярною, якщо розуміти її не як офіційно проголошену урядом певної держави, а як небажання, невміння представників влади розв’язувати проблему тіньової економіки. Бездіяльність може прикриватися формальними заявами про боротьбу з цим осудним явищем, але без реальних результатів. Така політика негативно впливає на офіційний бізнес, працівників, користувачів та регуляторів.

Існує кілька варіантів виправдання бездіяльності:

- відношення потенційних доходів бюджету до витрат на заходи подолання тіньової економіки може бути настільки низьким, що державне втручання є невиправданим;

- неформальна економіка відіграє роль випробувача для нових підприємств, що сприяє економічному розвитку;
- орієнтована на колективізм неофіційна праця на власний рахунок є основним джерелом активної громадянської позиції, особливо в розвинених країнах;
- неофіційна праця є ключовим засобом існування для дуже значної частини населення в багатьох країнах, що розвиваються.

Проти таких тверджень існують вагомі контраргументи. Нелегальні підприємства отримують несправедливу конкурентну перевагу над офіційним бізнесом. Це призводить до руйнування підприємницької культури, спокушає законослухняних підприємців до порушення закону, нормативних вимог, і в остаточному підсумку створює умови для нестабільності внаслідок деформації конкуренції. Разом з тим неофіційні підприємства не захищені в правовому відношенні, позбавлені доступу до капіталу, банківських кредитів і державної підтримки, доступної для офіційних підприємств.

Альтернатива у формі легалізації окремих видів діяльності (бізнесу та зайнятості) заслуговує на увагу та використання в Україні. До таких видів слід віднести ті види бізнесу, що не несуть аморального характеру. Прикладами прийнятної легалізації можуть бути спрощення реєстрації та оподаткування приватної підприємницької діяльності різних видів народного промислу, зеленого туризму, азартних ігор. Здається неприйнятним з позиції моралі та історичних традицій легалізація проституції. Водночас заслуговує зваженої оцінки легалізація дитячої праці: з одного боку, така праця не повинна призводити до шкоди здоров'ю та втрати права на навчання і відпочинок; з другого боку, праця з малого віку є необхідною складовою трудового виховання людини, і без цього важко уявити суспільство майбутнього.

Заходи держави щодо “знищення економіки” за остаточними підсумками є неефективними, оскільки це не усуває першопричини її існування, а призводить до мімікрії бізнесу, а в окремих випадках до підвищення вартості послуг. Як прийнятну альтернативу можна розглядати приклад розвитку офіційного бізнесу замовлення та продажу квитків на транспорт: неодноразові спроби держави знищити цей бізнес були невдалими доти, поки не отримав бурхливого розвитку офіційний бізнес бронювання, продажу і доставки квитків. Аналогічного підходу заслуговує ситуація з нелегальною здачею в оренду квартир: необхідна наполеглива робота державних органів з виявлення та реєстрації орендодавців. Головним фактором успіху державної політики є перевищення вигод від офіційної реєстрації бізнесу над вигодами від його неофіційного ведення, зокрема, розміри можливих штрафів та інших “неприємностей” перевищують суми призовних від сплати податків доходів.

Працівники, зайняті в неформальній економіці, тим часом прагнуть урядового втручання, оскільки: вони позбавлені захисту стандартів охорони здоров'я та безпеки на робочому місці; вони позбавлені права працевлаштування, таких як право на мінімальну заробітну плату, тривалість робочого дня, щорічна відпустка та інших соціальних виплат, виплати лікарняних, компенсацій за надурочну працю, права на навчання; вони мають низьку безпеку праці і низькі шанси на працевлаштування через відсутність рекомендацій роботодавців і доказів попередньої зайнятості; вони не в змозі отримати доступ до кредитів через відсутність офіційних довідок про доходи і місце роботи; вони не можуть отримати право на державні пенсії та інші соціальні виплати або доступ до професійних пенсійних схем; вони позбавлені прав на колективні переговори; їм загрожує звільнення без підстав та переслідування [5].

Регулювання є одним з ключових факторів розвитку або згорання тіньової економіки. По-перше, існує пряма залежність між рівнем корупції та масштабами неофіційної економіки (це переконливо довели фінські вчені на вибірці країн із різних регіонів світу) [6]. По-друге, надмірні або неефективні державні витрати стимулюють ухилення від сплати податків, оскільки економічні суб'єкти виправдовують свою поведінку.

Політика обґрунтування для втручання на користь неформальних працівників у країнах, що розвиваються, також поширюється на боротьбу з бідністю і для захисту основних прав, особливо щодо примусової праці, дитячої праці та дискримінації. У реальності жінки, діти, мігранти та літні працівники особливо уразливі до надмірної експлуатації і зловживань у неформальній економіці.

З погляду споживачів, підстави для державного втручання пов'язані з відсутністю правового захисту, якщо робота виконується погано, страхового покриття і гарантій щодо виконуваної роботи й дотримання правил гігієни та безпеки. Неформальна зайнятість призводить до втрати доходів бюджету через несплату податків та соціальних внесків, тим самим зменшуючи кількість ресурсів у розпорядженні держави для соціальної політики. Неофіційна праця послаблює позиції профспілок у веденні колективних переговорів, підриває нормативний контроль за якістю робіт і послуг; якщо значна частина населення регулярно займається неформальною діяльністю, то вона цілком може сприяти недбалому ставленню до закону [11]. Разом з тим споживачі можуть дістати значний вигравш від неофіційної праці, оскільки отримують дешевші товари, послуги порівняно з офіційними виробниками і підрядниками.

У цілому негативні наслідки бездіяльності означають, що заходи щодо боротьби проти неформальної зайнятості вкрай необхідні. Разом з тим виникає питання про прийнятність форм втручання держави.

На певних етапах економічного розвитку держава може перейти до дерегулювання окремих сегментів бізнесу або трудової діяльності. Наприклад, скасовується порядок реєстрації для конкретних видів діяльності, запроваджуються спрощені системи оподаткування без декларації прибутку. Політика знищення тіньової економіки веде до пригнічення підприємницької та трудової активності, у той час, як саме держава має її стимулювати. Найбільш перспективним є виведення економіки "з тіні". Змінити поведінку підприємців, працівників та клієнтів дуже складно. Якщо розглядати учасників неофіційної економіки як раціональних економічних суб'єктів, то вони постійно порівнюють видатки, пов'язані з роботою в умовах тіньової економіки, з вигодами, які несе ведення офіційної діяльності. За концепцією прямого контролю, уряд застосовує політику "батога" та "пряників", коли застосовує заходи покарання за неналежну поведінку (примушення), або заохочує економічних суб'єктів за хорошу поведінку, тобто дотримання вимог [10].

Концепція непрямого контролю передбачає розгляд учасників як суспільних суб'єктів, і замість стимулів зосереджує увагу на розвитку відносин соціального договору між державою та громадянами для сприяння добровільній дисципліні та слухній поведінці і, таким чином, більшій мірі саморегулювання індивідів.

Заходи регулятивної політики щодо неофіційної економіки*

Концепція	Методи	Заходи (приклади)
Прямий контроль: покарання	Удосконалення виявлення	Звірка даних та обмін інформацією. Спільні операції та стратегія
	Підвищення штрафів	Збільшення штрафів за ухилення від сплати податків
	Підвищення загрози покарання	Оголошення про штрафи. Оголошення про ефективність виявлення порушень
Прямий контроль: заохочення	Для бізнесу	Спрощення дотримання вимог. Прямі та непрямі податкові пільги. Підтримка та поради підприємцям-початківцям
	Для громадян	Амністії для підпільних працівників. Добровільне розкриття інформації. Перехід до офіційної реєстрації
Непрямий контроль	Пропаганда культури дисциплінованої поведінки	Пропаганда переваг офіційної роботи. Освіта та інформування. Справедливість податків. Чесність і справедливість у роботі державних органів

*Джерело: Williams C. C. Tackling Europe's undeclared economy / C. C. Williams. – Bulletin, 04. 2015. – European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. http://www.academia.edu/3470019/Tackling_undeclared_work_in_the_European_Union

Зазначені вище в таблиці концепції не є взаємно виключними. Дисциплінована поведінка може формуватися шляхом виховання, яке стимулюється заходами покарання та заохочення. Подолання бюрократизму і корупції в державному механізмі сприяє підвищенню довіри громадян до державних органів і тим самим закріплює правильну поведінку економічних агентів. Інструменти покарання та заходи з більш ефективного виявлення тіньової економіки слід застосовувати в тих сферах, що найбільш пов'язані з організованою злочинністю (наприклад торгівля людьми, контрабанда).

Прикладом запровадження адресних податкових пільг є Канада, де тіньова економіка суттєво скорочується (становить приблизно 2,3% ВВП) і є значно нижчою від інших розвинутих країн (у США – 8,6%, Швейцарії – 8,3%, а в середньому в країнах ОЕСР – 15,8%) на фоні суттєвого скорочення штату податкової служби (від 40 тис. працівників у 2009 р. до 38,7 тис. у 2015 р., з планом скорочення ще на 1,5 тис. до 2017 р.). Починаючи з 2006 р., запроваджені спеціальні пільгові програми для домогосподарств. Зокрема, родина з дитиною у віці до 18 років отримує зниження суми податку на 2 тис. дол. США, підвищено неоподаткований рівень ощадних рахунків із 5 тис. дол. США до 10 тис. дол., надані пільги для осіб, які займаються волонтерською діяльністю [9].

Відомий австрійський експерт з тіньової економіки Ф.Шнайдер (Schneider) пропонує, зокрема Греції, реалізувати п'ять кроків, що принесуть ефект у збиранні податків [8]:

1) амністія для сплати податків, наприклад дозволити сплатити лише 25% або 30% податків у разі декларування доходів, але після того до всіх економічних суб'єктів застосовувати жорсткі санкції;

2) запровадження матеріального стимулу для збирачів податків, наприклад, дозволити їм 5% додатково отриманих доходів використовувати на закупівлю обладнання та виплату премій;

3) надсилання повідомлень особам, які потенційно ухиляються від сплати податків, про наявність певних свідчень щодо наявності доходів, які приховані від оподаткування, та пропозицію сплатити 20% ставку податку від цієї суми з гарантією спокою, а у разі уникнення від сплати – загрозою проведення інспекції з відповідними наслідками;

4) отримання кожним домогосподарством у країні права виключити певну суму сплачених податків, наприклад 500 євро від доходу у 7 тис. євро сплати рахунків з податком на додану вартість;

5) дозвіл малим підприємствам та приватним підприємцям сплатити фіксовану суму податку у 1 тис. євро від обсягу продаж 15–30 тис. євро і 5 тис. євро від обсягів 31–50 тис. євро, а на більшу суму доходу – за звичайною ставкою (тоді податкові органи будуть перевіряти лише обсяги доходів).

Ф.Шнайдер додає, що від уряду Греції вимагаються рішучі заходи щодо боротьби з корупцією, а саме: заборона на 3–5 років фірмам, які звинувачені в даванні хабарів на отримання державних замовлень; державна підтримка таємних інформаторів, у тому числі винагорода за виявлення фактів корупції; державні службовці та політики повинні втрачати свою службу та право на пенсію в разі отримання хабарів; запровадження суворих заходів дотримання закону.

Як приклад реалізованих ініціатив у скороченні нелегальної зайнятості та підприємства урядів в країнах наведемо кілька програм [7].

У 2005 р. Міністерство юстиції Португалії оголосило програму спрощення адміністративного і законодавчого порядку в частині процедур реєстрації нової фірми. Ця ініціатива дає можливість створення компанії в одному офісі (принцип “єдиного вікна”) і за один день. За період з 2005 р., коли ініціатива була започаткована, і до вересня 2008 р. було створено 59,1 тис. нових підприємств, у тому числі 34,9 тис. приватних компаній з обмеженою відповідальністю (59%) і 23,6 тис. приватних фірм (40%). Середній час складав 1 год 14 хв, а середня вартість відкриття компанії становить 360 євро. Багато країн вивчали можливість адаптації цієї ініціативи (Словенія, Угорщина, Єгипет, Мозамбік, Чилі, Бразилія, Фінляндія, Швеція та КНР).

У Румунії реалізована програма Суспільної угоди в будівельному секторі на 2007–2009 рр. Близько однієї третини економічно активного населення є неофіційно зайнятим. Була створена громадська палата для будівельників за участю представників профспілок та об'єднання роботодавців у будівництві та промисловості будівельних матеріалів. Вона забезпечує матеріальну допомогу в холодну пору року (1 листопада – 31 березня), коли будівельний сектор переживає спад, особам, які офіційно зареєстровані на робочих місцях, і таким чином дає стимул для офіційної зайнятості працівників. Членами палати є будівельні компанії та виробники будівельних матеріалів. Підприємства сплачують 1,5% від своїх доходів у схему допомоги, а працівники – 1% свого базового заробітку. На палату припадає 40% усіх зайнятих у будівництві і промисловості будівельних матеріалів. Зокрема, протягом

2007/08 зимового періоду цією програмою скористалися 102,4 тис. осіб – одержувачів соціальної допомоги.

В Італії застосована амністія на 6 місяців у 2001 р. принесла 71,4 млрд євро додаткових податкових надходжень, що склало 0,4% від загального обсягу податкових надходжень. Ще одна амністія в Італії була проведена в 2003 р. і виявила 703 тис. нелегальних іммігрантів, що зайняті в тіньовому секторі, зокрема як домашня прислуга чи постачальники медичних послуг. Починаючи з 1982 р. більше 60 програм амністії були проведені в США із змінами репатрійованих доходів між різними державами. Рівень збору коливається від 0,008 до 2,6% від загального обсягу податкових надходжень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Заходи державної політики мають розроблятися з урахуванням певних аспектів. По-перше, необхідно досягати зниження витрат, які несуть зареєстровані фірми у зв'язку з веденням бізнесу, шляхом припустимого обмеження регулювання і оподаткування; по-друге, підвищувати “вартість” тіньового бізнесу завдяки зусиллям податкових органів, включаючи фінансові штрафи за нелегальні або незареєстровані види діяльності. Важливими чинниками успіху є очищення влади від корупції та відповідальність розпорядників державних коштів за ефективне використання бюджету перед платниками податків. Варто посилити виховну роботу серед представників бізнесу та широких верств населення щодо необхідності реєстрації діяльності і сплати податків, а саме пропаганду в ЗМІ, на Інтернет-порталах Міністерства фінансів, фіскальної служби, правоохоронних органів переваг офіційної реєстрації, ефективності системи покарань за ухилення від сплати податків, а головне – показувати дієвість та відповідальність держави у використанні коштів платників податків.

Список використаних джерел

1. Бочі А. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання : доп. [Електронний ресурс] / А. Бочі, В. Поворозник. – 2014. – Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf
2. Кір'ян Т. М. Нагальні проблеми щодо подолання “тіньової” економіки / Т. М. Кір'ян, М. С. Шаповал // Вісн. екон. науки України. – 2014. – № 3. – С. 32–36.
3. Тищук Т. А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
4. Autio T. Economic and political institutions and entry into formal and informal entrepreneurship / T. Autio, K. Fu. – Asia Pacific Journal of management, 32 (1). – 2015. – P. 67–94.
5. Chen M. A. The informal economy: Definitions, theories and policies / M. A. Chen // WIEGO Working Paper N 1. 2012. – Manchester, WIEGO. – 95 p.
6. Gillanders R. Corruption and the Shadow Economy at the Regional Level / R. Gillanders, S. Parviainen. – Discussion Paper No. 392. – May 2015. HECER – Helsinki Center of Economic Research, University of Helsinki, Finland. – www.hecer.fi
7. Schneider F. The Shadow Economy / F. Schneider, C. C. Williams. – The Institute of Economic Affairs. – 2013.
8. Schneider F. Policy measures to reduce the shadow economy, corruption and tax evasion / F. Schneider. April 2015. – <http://www.amcham.gr/wpcontent/uploads/d015/taxspeeches/friedrich%schneider.pdf>
9. Taylor P. S. How to shrink the underground economy: tax less to collect more / P. S. Taylor. – July 13, 2015. – C2C Journal. – <http://www.c2cjournal.ca/2015/07/how-to-shrink-the-underground-economy-tax-less-to-collect-more/>
10. Williams C. C. Informal employment in developed and developing economies: Perspectives and policy responses / C. C. Williams, M. A. Lansky. – International Labour Review, Vol. 152 (2013), N 3–4. – International Labour Organization 2013. – P. 355–368.

11. Williams C. C. Measures to Combat Undeclared Work in 27 European Union Member States and Norway / C. C. Williams, P. Renooy. – Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. – Eurofound, Dublin. – 2009. – <http://www.eurofound.eu.int/>
12. Williams C. C. Tackling Europe's undeclared economy / C. C. Williams // Bulletin, 04.2015. – European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. – http://www.academia.edu/3470019/Tackling_undeclared_work_in_the_European_Union

References

1. Bochi, A., Povoroznyk, B. (2014), Tin'ova ekonomika v Ukrayini: pry'chy'ny' ta shlyaxy' podolannya. [Shadow economy in Ukraine: Causes and Cures], available at: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf (Accessed 4 May 2015)
2. Kir'yan, T. (2014), Nagal'ni problemy' shhodo podolannya "tin'ovoyi" ekonomiky' [Urgent problems to overcome the "shadow" economy], Journal of economics of Ukraine, Kyiv, № 3. - P. 32-36.
3. Tin'ova ekonomika v Ukrayini: mashtaby' ta napryamy' podolannya (2011) [The shadow economy in Ukraine: the scale and direction of overcoming] NISS, Kyiv.
4. Autio, T., Fu, K. (2015), Economic and political institutions and entry into formal and informal entrepreneurship. Asia Pacific Journal of management, p. 67-94.
5. Chen, M. A. (2012), The informal economy: Definitions, theories and policies. Manchester, WIEGO.
6. Gillanders, R., Parviainen, S. (2015), Corruption and the Shadow Economy at the Regional Level. HECER, University of Helsinki, Finland. available at: www.hecer.fi (Accessed 4 May 2015)
7. Schneider, F. & Williams, C. C. (2013), The Shadow Economy. - The Institute of Economic Affairs.
8. Schneider, F. (2015), Policy measures to reduce the shadow economy, corruption and tax evasion, available at: <http://www.amcham.gr/wp-content/uploads/d015/taxspeeches/friedrich%schneider.pdf> (Accessed 13 July 2015)
9. Taylor, P. S. (2015), How to shrink the underground economy: tax less to collect more, available at: <http://www.c2cjournal.ca/2015/07/how-to-shrink-the-underground-economy-tax-less-to-collect-more/> (Accessed 13 July 2015)
10. Williams, C. C. and Lansky, M. A. (2013), "Informal employment in developed and developing economies: Perspectives and policy responses. International Labour Organization.
11. Williams, C. C. and Renooy, P. (2009), "Measures to Combat Undeclared Work in 27 European Union Member States and Norway", Eurofound, Dublin, available at: <http://www.eurofound.eu.int/> (Accessed 22 June 2015)
12. Williams, C. C. (2015), Tackling Europe's undeclared economy. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. available at: http://www.academia.edu/3470019/Tackling_undeclared_work_in_the_European_Union/ (Accessed 22 June 2015)